

Östgötska gårdar plundrades och brändes i Daniel Rantzaus spår

Dansk krigsföring på tunn is för 450 år sedan

BOXHOLM (LT)

Det skulle onekligen vara spännande att göra ett besök i Boxholmstrakten för 450 år sedan. Det var då som Daniel Rantzau härjade i Östergötland och när den danska hären drog sig söderut – efter att omsorgsfullt ha bränt och plundrat – så tog de den östra Holavedsvägen. Det kom de att ångra för den långa kolonnen fick dra fram över berg, trånga passager och genom tät skog...

Daniel Rantzau föddes i tyska Holstein 1529 av adliga föräldrar. I sin ungdom studerade han vid universitetet i Wittenberg men övergick 1550 till krigstjänst och utbildade sig till officer. Han utnämndes till överste 1562 och tog året efter anställning i den danska armén som då krigade i Sverige. Rantzau blev den danska arméns överbefälhavare och han lär ha varit en oerhört hård och skicklig krigare.

Åren 1567-1568 ledde Rantzau ett fälttåg i Sverige bestående av 8 500 man. Den danska armén bestod till största delen av legosoldater från Tyskland och Skottland och den 27 oktober 1567 lämnade Rantzau och hans trupper det då danska Halmstad med sikte på Stockholm, men så långt nådde de aldrig. Första målet var Jönköping och dit anlände de efter en

vecka. Därefter tog sig Rantzau och hans manskap via den västra Holavedsvägen upp till Östergötland där gårdar och städer plundrades och brändes.

Med på fälttåget fanns ett antal fältpräster och en av dessa, Christoffer Knoff, förde anteckningar över det som hände. Dessa anteckningar har sedan renskrivits och på 1960-talet blev dagboksanteckningarna översatta till svenska och utgivna som en liten bok av Gunnar Rörby och denna artikel bygger på denna bok.

Rantzaus fälttåg slog läger vid Alvastra efter marschen genom Holaveden. Vadstena plundrades och brändes innan den danska armén drog sig mot byn Torpa i Harsta socken där den svenska armén befann sig. Där blev det strider och därefter begav sig Rantzau till en hög kyrka intill en sjö där armén slog läger. Mycket tyder på att det var Rinna kyrka.

Rantzaus armé marscherade sedan mot Mjölby dit svenskarna dragit sig tillbaka men den danska armén hittade inte dit. De hamnade i Linköping, tog sig mot Norrköping och även mot Söderköping. Rantzau och trupperna drog sig den 5 december 1567 väster ut igen. Landeryd brändes och de slog läger vid Wreta Kloster. Den 17 december 1567 till den 24 januari 1568 slog Rantzau och trupperna läger i Skänninge. Efter diverse slag och utfall mot bland annat Mo-

tala och Vadstena bröt hela hopen upp den 24 januari 1568 och det beslöts att återtåget skulle ske via den östra Holavedsvägen. Fast först såg de förstås till att omsorgsfullt bränna ner Skänninge...

Dagboken berättar att de kom till en kyrkby, antagligen Ekeby, och där tog de några fångar. Vid Fjättmunna, 1,5 kilometer sydväst om Ekeby kyrka, finns det några kullar som kallas för Jutebackarna och där ska det ha begravts danskar som blev slagna av svenskar på 1560-talet, så strider förekom säkerligen i området.

Rantzaus armé fick veta att sjön Sommens is inte skulle vara tillräcklig tjock att ge sig ut på men Rantzau ledde trots detta hela hopen mot den östra Holavedsvägen, inte minst eftersom de visste att fienden (svensarna) blockerat den västra vägen med sten och bråtar och som de låtit besätta med några tusen bönder. Men det visade sig snart att den östra Holavedsvägen var betydligt besvärligare för troppe att ta sig fram på än den västra. Armén drog fram över berg, smala och trånga passager och mycket tät skog. Rantzau hade planer på att vända om men efter att ha rådgjort med ett par befäl beslöt de sig för att fortsätta.

Den mest svårframkomliga sträckan var från nuvarande Boxholm till Sjöstuguvikens nordspets av sjön Sommen. Att bönderna i trakten blockerat vägen med bråtar underlättade ju inte för Rantzau

och hans trupper. En avsevärd del av armén skickades i förväg för att röja undan bråtarna. Bönderna var borta men vid deras kojor var det fortfarande glöd efter deras eldar. Så fort vägen blivit fri drog den långa kolonnen med artilleri söder ut, det var rustvagnar och 21 kanoner, däribland fem halvslangor, det vill säga ett slags eldvapen.

Rantzau och hären bör under ett stycke ha dragit fram nära Svartån. Något Boxholm fanns inte vid den tiden, Bocksholms säteri uppfördes cirka 14 år senare, och på den platsen låg vid mitten av 1500-talet en by (fyra hemman) som hette Flemminge.

Hästarna var illa skodda och halkade och fick dåligt fäste. Kanonerna kom knappt ur fläcken så det var med stor möda de drogs, stötades och bars upp för de branta backarna, något som pågick en hel natt.

När förtruppen kom till Sommen stoppades marschen och Rantzau och von Dohna besiktigade vägen framför och de insåg att det där skulle bli omöjligt att få fram trossvagnar och kanoner. Senare undersökte Sommens is... Dagboken berättar:

"Så drog fältöversten med hela hopen kanoner och vagnar, ryttare och knektar, ut på isen. Vagnarna och kanonerna måste då och då stanna upp för att isen bågade under dem. Isen var på sina håll inte mer än en tvärhand tjock. Ändock skedde ingen

annan olycka än att två halvslangor sjunko varav en följande dag drogs upp. Även två trossvagnar sjunko."

Enligt tidens sed hade fälttåget karaktär av en familjeres, knektarna tog med sina fruar och barn på krigståget! Det inträffade en speciell händelse under marschen mellan Boxholm och Sommens is. Hustrun till en landsknekt (en värvad tysk fotsoldat) födde en son. Lite senare, i lägret vid Säby, kristnades sonen och han fick namnet Daniel Frantz vom Holenweg.

Dagboken nämner inte i detalj vilken väg som togs över Sommen. Ingen vet därför var kanonen och trossvagnarna sjönk, inte heller var troppe tog sig upp på land, men Gunnar Rörby tror att de kan ha tagit sig upp på land nordväst om Svartåns mynning, alltså vid Norraby i Tranås. Flera försök har gjorts att hitta Rantzaus "skatter" på Sommens botten, men något bevis på att de har hittats har aldrig kommit fram vad artikelförfattaren känner till.

Daniel Rantzau och hären kom så småningom hem till Danmark igen. Rantzau själv fick dock inte leva länge till, han dödades då danskarna återerövrade Varbergs fästning ett drygt år senare, nämligen på hösten 1569. Sedan 1938 finns ett monument i Varberg på den plats där han stupade.

Text och bild:
KLAS JOHANSSON

Det händer

Evenemangstips
i Boxholms kommun

Bio för dagliga:

Okänd soldat

Okänd soldat av Aku Louhimies är en berättelse om en truppenhets tjänstgöring som varar i tre år under finska fortsättningskriget. Tid: 03-07, kl 14. Plats: Folkets hus, Boxholm.

Bio: Tårtgeneralen

Komedi.

Tid: 03-09, kl 19.

Plats: Folkets hus, Boxholm.

Söndagstur

Vi avslutar säsongen med Söndagsturer genom att tända elden där Wigerberg legat, en stuga där häradsprossen Sven Wiger har bott. Berättare: Johan Birath. Tid: 03-11. Elden tänds kring klockan 10 och Johan kan vi lyssna på kl 10.45. Plats: Vägvisning från Lilla Bäck utefter vägen från Boxholm säteri mot Trehörna.

Konstutställning:

Johanna Stagegels

Efter två års studier på Lunneveds konstlinje ställer nu vår egen Johanna Stagegel ut från det hon har producerat under utbildningen. Tid: T o m 03-16. Plats: Boxholms bibliotek.

Handarbetscafé

Handarbetscafé på bibblan varje öppen lördag. Alla är välkomna; nybörjare som experter. Kaffe finns att köpa. Ta med eget bröd. Välkommen till Boxholms bibliotek.

Tid: Lördagar kl 10-13.

Plats: Boxholms bibliotek.

Om konsten att odla det omöjliga

Peter Englander berättar med utgångspunkt från sin nya bok om hur du får växter som vanligtvis inte hör hemma i din trädgård att trivas. Du får tips om hur du bäst övervintrar din bougainvillea, hur du får ditt persikoträd att frodas och om hur du knäcker zoner i din trädgård var den än ligger i vårt avlånga land. Förköp biljett 50 kr. Välkommen!

Tid: 03-15, kl 19.

Plats: Boxholms bibliotek.

Bio: Tomb Rider

Lara Croft, en ung kvinna som lever sitt liv utan riktning eller mål. Fast besluten att bana sin egen väg i livet vägrar hon att ta över sin försvunna fars, den excentriska äventyrarens, affärsimperium. Tid: 03-18, kl 18.

Plats: Folkets hus.

Maila ditt evenemang till redaktionen@lanstidningen.se senast fredag veckan innan införande. Skriv Evenemang i ämnesraden. Obs! Ange alltid exakt tid och plats för evenemanget.